

Yüksek Öğretimin Finansmanı ve Harçlar Sorunu

GÜNERİ AKALIN*

Yüksek Öğretim Sistemimiz ve Harçlar:

Günümüz Türkiye'sinin önemli sorunlarından birisi olan üniversite harçları, birçok kurumun yeniden sorgulanmasına yol açmaktadır. Bunlar, sırasıyla, üniversiteler ve bilim, YÖK, sosyal refah devleti ve kamu finansmanı ve nihayet polis - öğrenci ilişkileridir. Öncelikle **üniversitelerimizin kendileri ile ilgili, harçlar gibi mali bir meselede kamuoyunu ikna edici argümanlar geliştirememeleri ve bu yüzden bazı basın organlarınınca konunun 'öğrencilerin haklı davası' olarak takdim edilmesine yol açılmış olması, en azından bilim adına yadırganacak bir durumdur.** Oysa üniversitelerimizin hemen hemen hepsinde bir iktisat ve maliye bölümü bulunmaktadır. Eğitim ekonomisi ya da kamu finansmanı bu üniversitelerde yerleşik bilim dallarıdır. Her halde **Türkiye'de üniversitelerin ilk araştırması gereken husus, kendileri ile ilgili gerçekler ve bu arada üniversite harçları ya da daha genel olarak yüksek öğretimin finansmanı modeli olmalıydı.** Zira eğitim ekonomisi ve özellikle beşeri sermaye teorisi (theory of human capital) T.Schultz ve G.S. Becker'in öncülüğünde

1960'lardan itibaren hızla gelişmiş bir iktisat alt dalıdır. Bilindiği gibi Schultz ve Becker, Chicago Üniversitesi'nin liberal eğilimli öğretim üyeleri olup, beşeri sermaye teorisi alanındaki katkıları dolayısıyla her ikisi de nobel iktisat ödülü almışlardır. Hemen hemen her OECD ülkesinde, eğitim ekonomisi ve finansmanı alanında yüksek öğretim kurumlarını sorgulayan sayısız araştırma mevcuttur ve bu araştırmalar OECD ülkelerinde 1968 yılından itibaren yapılan üniversite reformlarına dayanak teşkil etmişlerdir..

Oysa yurdumuzda eğitim ekonomisi alanında doktora ve doçentlik düzeyinde yapılmış sadece iki tez vardır. Bu tezler de bir tesadüf eseri olarak bu derginin iki yazarına aittir: G. Akalın'a ve C. Ülsever'e. Bu çalışmalar dışında üniversitelerimizle ilgili sadece A.Kruger'in AID adına yaptığı bir araştırma bulunmaktadır. Gerçi TÜSİAD'ın ve YÖK'ün yüksek öğretime ilişkin iki araştırması mevcuttur. Bunlardan ilki, bir eğitimci tarafından kaleme alınmış ham bir istatistik yığındır. YÖK'teki bir grubun hazırladığı ikincisi ise, analitik veya teorik bir çalışma olmaktan ziyade, mevcut istatistiklerin geleceğe dönük bir projeksiyonu, yani insangücü planlaması niteliğindedir. Aslında değerli iktisatçı Dr. C.Ülsever'in üniversiteden ayrılması ile birlikte Türk Üniversitelerinde, eğitim finansmanı,

*Prof.Dr.Güneri Akalın, Hacettepe Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

yatırım, verimlilik veya fiyatlandırma (harçlar) konularında analiz yapabilecek bir araştırma ekibi kurma olasılığı da pek kalmamıştır. Oysa bu satırların yazarını yıllar öncesi eğitim ekonomisi konusuna eğilmeye iten Prof. Schultz'un bir uyarısı olmuştur. Kaynakların tamamen israf edildiği bir yüksek öğretim modelini soyut olarak kurmak belki zordur. Ancak A. Kruger'in Türk yüksek eğitim sistemi üzerine yaptığı bir araştırma somut örnek sağlayarak bizi böyle bir zahmetten kurtarmaktadır. **Nobel ödülü iktisatçı Schultz, Türk eğitim sistemini ve özellikle yüksek öğretimini, kaynaklarını tamamen irrasyonel olarak kullanan bir model özelliğiyle, yani negatif nitelikleri ile literatüre yıllar önce geçirmiş bulunmaktadır.**

Türk Üniversiteleri bilimdeki bu gelişmelerden ve kendisi ile ilgili bu tespitlerden habersiz olduğu gibi, harçlara karşı da Marksist bir bağnazlığın şekillendirdiği "eğitim hizmetinin metalaştırılmasına karşıyız" sloganıyla tepki göstermektedir. Bir bakıma, Türk yüksek öğretiminde yanlış olan, sadece T.Schultz'un tespit ettiği maddi israfın ya da kaynak tahsisinin irrasyoneliği, yani hiç etkin olmayışı değil; bundan öteye dogmatik bilim anlayışıdır ve bu anlayışın üniversitelerimizde hâlâ monopolünü koruyabilmesi olgusudur. Bir başka deyişle sorun, harç meselesi olmanın ötesinde, üniversitelerimizdeki bilim zihniyeti meselesidir. **Dünya genelinde çökmüş olmasına rağmen, bu saldırgan ve şiddet yanlısı ideolojiye ev sahipliği yapan üniversitelerimizde mevcut harç sorunu, bir finansman veya bir kamu hizmetinin fiyatlandırılması gibi teknik bir konunun nasıl politize edildiğini ve şiddete dönüştürüldüğünü ortaya koyması bakımından ilgi çekicidir. Aslında üniversitelerimiz birer bilim ve araştırma merkezi olmak yerine, birer sol-siyasi klüp imajını sürdürmek istemekte ve harç sorununu, bu politik klubün bazı mensuplarının üyeliklerini düşürmeyi amaçlayan kötü niyetli bir müdahale olarak algılamaktadır.** Bir başka deyişle, harçlar sorunu öğrencilerin bir meselesi olmanın

ötesinde; tüm üniversite mensuplarının ortak bir sorunu gibi takdim edilmektedir; ve maa-lesef, üniversite öğretim üyelerini veya yardımcılarını temsil etme iddiasında olan bütün sendikaların veya derneklerin desteğini elde ettiğinden bir çeşit haklılık kazanmaktadır. Dolayısıyla harçlar konusunda karşımıza mali olmaktan ziyade siyasi bir tercih çıkmaktadır.

Yüksek Öğretimimizin Finansmanı

Konunun iktisadi yönüne eğilecek olursak, dünyada üniversitelerin finansmanında kullanılan üç yöntem olduğu gözlenmektedir. Bunlar sırasıyla: (i) hibe (**grant**)/ ödenek yöntemi; (ii) kredi (**loan**) yöntemi;(iii) harç (**fee**) yöntemidir.

Hibe/ödenek yönteminde devlet - bu, merkezi devlet veya mahalli idareler olabilir-kuruma, yani üniversitelere kaydolun her öğrenci başına belli bir tutar bağışlamaktadır. Bu yöntem iki şekilde uygulanabilir: Birincisi, kurumlara doğrudan öğrenci sayısı çarpı öğrenci başına belli bir miktar fon tahsis edilmesidir. Ülkemizde üniversitelerin finansmanında bu yöntem kullanılmaktadır. İkinci yöntem ise, ABD'nin bazı eyaletlerinde yeni yürürlüğe konulan kupon (voucher) sistemidir. Buna göre fon kuruma değil, sadece eğitim amacıyla çek olarak öğrenciye tahsis edilmekte ve öğrenci de istediği kurumu seçmektedir. Kredi yönteminde ise harç tutarı, tercihan kredi kuruluşlarından veya yetkili bir devlet organlarından borçlanma ile elde edilir. Öğrenciye verilen borç üzerinde ya hiç faiz yükü olmaz veya sübvansiyonlu, yani düşük oranlı bir faiz yükü bulunur. Devletin kredi verme işlevini yüklemesinin ve faizi sübvansiyone etmesinin nedeni; kredi piyasasındaki aksaklıklar, risklerin yüksekliği ve öğrenci açısından yüksek öğretimin yararı konusunda bilgi yetersizliğidir. Harç yönteminde ise, öğrencinin yüksek öğretim kurumunun maliyetlerine, kısmi bir bedel ödeyerek katılması söz konusudur.

Hiçbir ülkede üniversite öğretiminde

tam maliyet fiyatlandırması yapılmamaktadır. Bunun nedeni, hem yüksek öğretimin dışsallık yaratması, hem riskli bir yatırım olması ve hem de sosyal refah geleneği içerisinde fırsat eşitliği sağlamak üzere sübvansiyone edilmesi gerektiğine inanılmasıdır. Aslında harç sistemini sübvansiyonla birlikte uygulayanlar, tarihsel olarak vakıf üniversiteleri, yani özel üniversiteler olmuşlardır. Genelde bütün yüksek öğretim finansman modelleri hibe(ödenek), kredi ve harç yöntemlerinin bir karışımıdır. Ancak uygulamalarda bu yöntemlerden birisinin karma yapı içerisinde ağır basarak fiilen sisteme damgasını vurduğu gözlenmektedir.

Nitekim Türkiye'de varolan sistem, bu üç ögenin, yani hibe+harç+kredinin bir karışımıdır. Bununla beraber, hibeler ve özellikle doğrudan yüksek öğretim kurumlarına konsolide bütçeden sağlanan ödenekler Türk finansman modelinde ağır basmaktadır. 1995 yılı itibariyle üniversite bütçelerinin toplam tutarı 45 trilyon TL iken harçlar toplamı 2,2 trilyon TL idi. Oranlarsak harç tutarları, yaklaşık olarak ödenekler toplamının %5'i civarındadır. Ancak bu yüzdenin gelişme eğilimi mutlak değerini aşan bir öneme sahiptir ve geçen yıllar itibariyle harçların %300 artmış olması öğrenciler açısından durdurulmak istenen bir süreç olarak belirmektedir. Aslında **kamu sektöründe harçlar, piyasada fiyatların üstlendiği işlevleri yerine getirir. Bu işlevler: (1) finansman; (2) tayınlama; (3) etkinliktir.. Ancak üniversitelerimizde alınmakta olan harçların son derece kısmî, yani maliyetin %5'i dolaylarında olması nedeniyle benzer roller oynaması çok kısıtlı ölçüde gerçekleşebilmektedir.** Yine de bu işlevlerin niteliğini açıklamaya çalışalım. Fiyatın işletmede oynadığı finansman işlevi üretim maliyetlerinin karşılanması demektir. Tayınlama işlevi, firmanın üretiminin kimler arasında paylaşılacağı anlamına gelir. Etkinlik işlevi ise, üretimde israfa yol açmadan kaynakların tahsis edilmesi ve dağıtımıdır.

Finansman açısından bakıldığında, harçların alternatifi vergilerle finansman ol-

maktadır. Ancak, 1.5 milyon öğrenciyi barındıran bir yüksek öğretim sisteminin yeterli düzeyde finansmanı son derece ciddi bir sorundur. Fırsat eşitliğini sağlamak üzere yüksek öğretim hizmetinin vergilerle finansmanı ve bedelsiz arzı, aslında kaynak yetersizliği yaratarak arz kapasitesini sınırladığı için eşitsizlik doğurur. Vergilerden yüksek öğretime ayrılan pay artırılıp kapasite büyütülebilse bile, bu, üniversite kapısındaki yığılmaya çare olamayacaktır. Bir başka deyişle, **yüksek öğretimin vergilerle finansmanı ve sıfır fiyatla arz edilmesi yüksek öğretime kendiliğinden talep yaratarak, yüksek öğretim sisteminin çökmesine yol açmaktadır. Kaldı ki, öğrenci ve öğretim üyeleri derneklerinin arzu ettiği şekilde finansman yükü Türk vergi sistemine yüklense bile, bir bütün olarak ödeme gücü ilkesine dayandırılan ve kamu açıkları nedeniyle çöktüğü anlaşılan bu sistemin böyle bir yükü kaldırması mümkün görünmemektedir.** Şöyle ki: Devletin vergi gelirleri toplamı borç ödemelerini karşılayamamaktadır. Dolayısıyla, üniversitelerin kamu gelirleriyle finansmanının fırsat maliyeti hazine bonoları üzerindeki %100-150'lik faiz haddidir. İşte bu nedenle, kamu hizmetlerinde bir bütün olarak vergilemede yarar ilkesine geçilmesi, yani kamu harcamalarından faydalananların kullanıcı harçlarını ödemeleri ve bu arada üniversite harçlarının öğrencilerden tahsil edilmesi bir gereklilik olarak belirmektedir.

Böylece finansman, yani para sorunu öğrenci ve öğretim üyeleri derneklerinin arzu ettikleri şekilde, yani vergilerden yeterli pay ayrılarak halledilebilse bile, etkinlik ya da israf ve tayınlama problemi devam edecektir. Öncelikle tayınlama sorununu ele alalım: Üniversite eğitiminin bedelsiz olması halinde öğrenciliğe kim kabul edilecektir? Bunun cevabı hazırdır: ÖSYS'yi kazananlar. Oysa ÖSYS sınavı gibi puanlı tayınlama yönteminin de hazırlık dershaneleri veya özel ders sistemi nedeniyle tamamen fiyat mekanizmasından kopuk işlediği söylenemez. Nitekim günümüzde ÖSYS sınavına hazırlık kurslarının bir

yıllık maliyeti 300-500 milyon TL civarındadır. Ayrıca sınavlara girenlerin sayısı bir buçuk milyonu aşmış iki milyona doğru tırmandığına göre, böyle bir kitleye artık kurallarına uygun bir sınav yapabilmeye olanağı da ortadan kaybolmaktadır. Örneğin ,herşeyden önce, sınava giren öğrencilerin kimliklerinin sağlıklı bir denetiminin yapılabilmesi veya sınavın gerektirdiği niteliklere uygun gözetmenlerin ve hatta salonların temin edilmesi, sınav evrakının zamanında , düzgün bir şekilde ve yeterli sayıda dağıtılması giderek zorlaşmaktadır. Ancak adına ÖSYS denilen bu puanlı tayinleme sistemine göre, üniversiteye yerleştirilen adayların talepleri, bedava bir sosyal hizmetin yararlarını, yani daha yüksek ücret, diploma, yedek subaylık vb. yüksek bir sosyal statü elde etmek midir? Yoksa belli bir alanda eğitilmek mi? Eğitilmek olmadığı anlaşılmaktadır. Adayların gerçek tercihleri, arzu ettikleri bir alanda eğitilmek olsa bile, puanlı tayinlemlerde (ÖSYS) bunun gerçekleşmesi ihtimali son derece düşüktür. Kısacası ÖSYS'yi kazanarak üniversiteye yerleştirilenlerin hiç de küçümsenemeyecek bir kesiminin gerçek ihtiyaç sahipleri olmadıklarına ilişkin elde güçlü deliller mevcuttur. Öncelikle belli bir yılda liseyi bitirenlerin sayısının sınava girenlere oranının ancak 1/3'ü olması, sınava tekrar tekrar girildiğini ve öğrencilerin yerleşilen bölümlerden memnun olmadıklarını göstermektedir. İkinci olarak devamsızlık , aflar, öğrenci olayları, ortalama eğitim süresinin uzaması, belge alanların çoğalması, eğitim kurumunun terk edilmesi ve mezuniyet sonrasında uzmanlık alanı dışında istihdam edilmenin son derece yaygın olması gibi olgular, üniversitelerde gerçek ihtiyaç sahiplerinden başkalarının eğitildiğine işaret eden göstergelerdir. **Bütün bu göstergeler, aynı zamanda, yüksek öğretimde kaynakların israf edildiğine işaret etmektedir.** Bunlara ek olarak , kaliteli personelin eğitimi, araştırma olanaklarının sağlanması, araştırmacıların yurt dışına gönderilmeleri, laboratuvar, kütüphane olanaklarının ve sosyal tesislerin sunulabilmesi vb. kaynak yetersizliği nedeniyle gerçekleştirilemediği için eğitim kalitesi hızla düşmektedir. Dolayısıyla , harçlar ister alınsın ister alınmasın, üniversitelerimiz aslında finansman sorununu aşan bir buhran yaşamaktadır.

Yök ve Üniversitelerimiz

Bu çerçevede, gerek hükümetin ve gerekse YÖK'ün mümkün olduğu kadar çok sayıda öğrenciyi üniversitelere doldurma ve bunu en az ödenekle finanse etme politikası ile, öğrencilerin yüksek öğretimden bedava yararlanma ve en kısa sürede, yani asgari maliyetle diplomaya kavuşma arzusunun çelişkili görünse bile ,varolan üniversite değerlerin ya da kapasitenin istismarı açısından birleştiği rahatlıkla söylenebilir. Bir bakıma YÖK ve öğrenciler, üniversiteleri kendi amaçları için kullanmak açısından bir dayanışma içindedirler. Bundan dolayı, dün bakanlık örgütlerinde, ilk ve orta öğretimde görülen işlevlerini yitirme olgusu, bugün üniversiteler katında gerçekleşmekte ve hiçbir kalite kaygısı taşımaksızın sayıyı şişirmek üzere dağıtılan akademik ünvanları kazanan öğretim üyeleri, maddi ve akademik güdüleme yetersizliklerinden ötürü üniversite dışında çalışmaya itilmektedir. Reel ücretin enflasyonla düşmesi sonucunda öğretim üyeleri, teorinin öngördüğü şekilde sınıfları, laboratuvarları, klinikleri terk etmekte ve işgücü arzını kıstamaktadırlar.

Aslında üniversite sistemini düzeltmek iddiasıyla kurulan YÖK döneminde, yüksek öğretimin finansman, kalite, öğretim üyesi, yayın, araştırma ve istihdam sorunlarının artmış olması tesadüfi değildir. **YÖK merkezi bir planlama ünitesi olarak, DPT'nin ekonomide oynadığı meşum role paralel talihsiz bir işlevi üstlenmiş, zaten kıt olan kaynakların israf edilmesine yol açtığı gibi, planlama görüntüsü altında, yüksek öğretimde kaynak tahsisini gelip geçen siyasi iktidarların keyfi tasarruflarına terk etmiştir.** Bir başka deyişle YÖK, üniversite sistemimizi politize etmiştir. Bu bağlamda, bir parlamenterin geçtiğimiz yasama döneminde

çkarılmak istenen, ancak kadük olan yeni üniversiteler kurulmasına ilişkin yasa önerisinin müzakereleri esnasında TBMM kürsüsünden “ bu işin ciddiyeti kalmamıştır, ilimizde de üniversite açılmasını engellemeyin” şeklindeki tesbiti son derece gerçekçi bir gözlemi içermektedir.

YÖK gibi siyasi iktidarca atanan üyelerden oluşan bir kurulun, üniversitelerde merkezi kaynak planlaması veya yönetici tayinleri yapması, dünyada hüküm süren desantralize karar alma mekanizmalarının (demokrasi+piyasa ekonomisi) geliştirilmesi olgusuna ters düşen bir durumdur. **Bu açıdan bakıldığında YÖK+ üniversiteler, DPT+KİT sistemini çağrıştıran yapılanmaları'yla soğuk savaş dönemine ait bir kalıntıyı ve zihniyeti temsil etmektedir.** Dolayısıyla YÖK veya DPT gibi merkezi planlama üniteleri vebunlara bağlı KİT'ler ve benzeri sistemler, artık ömürlerini doldurmuş ve istikbalde de faydadan çok zararlı olmaları muhtemel kuruluşlardır. Kaldı ki, DPT ve YÖK gibi piyasa ekonomisine müdahaleyi amaçlayan komuta sistemlerinin geçmişte yararlı oldukları da çok tartışmalı bir konudur. Ancak sistemin bu zaaflarından istifade edenler sadece politikacılar değildir. Kurum içerisinde de kendi vakıf üniversitelerinin finansmanı için bu mekanizmadan yararlananların bulunduğu görülmektedir. Bu durum, kurum içerisinde tıpkı sermaye piyasasındaki iç ticaret (insider trading) meselesinde olduğu gibi bir meslek ahlakı probleminin mevcut olduğunu göstermektedir.

Piyasa+demokrasiyi benimsemiş bir toplumda YÖK'ün temel iki işlevi akreditasyon, yani üniversitelerin akademik denetim ve çalışma izinleriyle, kaynak tahsislerinde alternatif modellerin araştırılması olabilir. Oysa mevcut YÖK örgüt yapısında bu birimler olmadığı gibi, kurumun tarihinde bu tür işlevleri yerine getirdiği de görülmemiştir. Bu nedenle YÖK örgüt sistemi asıl negatif işlevini, komuta ekonomisine inanan sol iktidarlar elinde yerine getirecektir. Kurumun günümüzde yaptığı müdahaleler ise, sadece israfa, keyfiliğe ve yabancılaşıma ya yol açarak öğrenci olaylarına

katkıda bulunmaktadır.

Harçların kaldırılması, yani öğretim hizmetinin sıfır fiyatla arz edilmesi yüksek öğretim hizmetinin maliyetini ortadan kaldırmaz; sadece vergi mükelleflerinin vergi yükünü arttırır. Bu takdirde ortalama vergi mükellefi ailesinin geliri, ortalama öğrenci ailesinin gelirinden daha yüksek ise gelir dağılımı düzelir. Aksi halde gelir dağılımının bozulması kaçınılmazdır. Genel gözlemlerimizden hareket edersek, ortalama öğrenci ailesinin, vergi mükellefi ailesine göre daha üst gelir grubunda yeraldığını söylenebilir. Eğer bu gözlem doğruysa, yüksek öğretimde etkinlik sorunu bir yana, mevcut finansman şekli de, yani büyük ölçüde hibe (%95) ve sınırlı harç alınması (%5) ve bunun da düşük faizle kredilendirilmesi Türkiye'de gelir dağılımını bozan bir düzenlemedir. Bu finansman olgusuna şöyle de bakılabilir : 1994-95 öğretim yılı esas alındığında, örgün yüksek öğretime , yani üniversitelere kabul edilen her öğrenci, yaklaşık birden fazla öğrencinin açık öğretime yerleştirilmesine yol açmaktadır. **Yurdumuzda ortalama bir yüksek öğretim mezununun sosyal fırsat maliyeti bir işçinin işsiz kalmasıdır.** Her ne kadar öğrencilerin sloganlaştırdığı şekilde , iç güvenlik ve savunma harcamalarının kısılması ile, yüksek öğretime kaynak aktarılması mümkün olabilse dahi, toplumda sosyal tercih sıralamasında yüksek öğretimin istihdam, sağlık, ilköğretim harcamalarından daha yüksek bir öncelik kazanması olasılığı çok düşüktür. **Aslında, bir bakıma, toplum mevcut durumda dahi yüksek öğretime aşırı kaynak tahsis etmektedir.** Bu israf yüksek öğretim mezunlarının işsizliği şeklinde ortaya çıkmaktadır. Sayıları yirmi bine ulaştığı iddia edilen işsiz ziraat mühendisleri, tıp mezunlarının ancak %10'nun TUS sınavını kazanabilmeleri mezun işsizliğinin en somut delillerdir. Dolayısıyla, öğrenci isteklerine uyulup ek finansman sağlanarak kapasite artırımına gidilmesi toplumun kıt kaynaklarının israf edilmesi ve mezun işsizliğinin yaygınlaştırılması anlamına gelecektir.

İlginç olan şey, mevcut finansman

(hibe+harç) ve kaynak tahsis yöntemlerinin (ÖSYS) devamının fırsat eşitsizliği, israf ve mezun işsizliği yaratmasına rağmen kapasitenin artırılmamasının da sakıncaları bulunmaktadır. Zira yaklaşık olarak yirmi binden fazla gencimiz Türkiye dışında öğretim görmektedir. Bunların bir çoğunun yurdumuzdaki yüksek öğretim standartlarının da altında bir eğitim aldıkları hususunda haklı ve ciddi şüpheler beslenmektedir. Dolayısıyla ekonominin kıt döviz olanaklarının daha kalitesiz bir eğitim için harcanması sözkonusudur. Daha açık bir ifadeyle, eğitim hizmeti için ödeme gücü olanların, puanlı tayinleme uygulanarak yüksek öğretim sistemi dışına itilmeleri de sorun yaratmaktadır. Bu durumda, yeni bir finansman ve kaynak tahsisi modeline geçilmesi ihtiyacı doğmakta ve bu yönde bir girişimin ve tartışmanın başlatılması gerekmektedir. Ancak, üniversitelerden gizli olarak hazırlanan ve basında yer aldığı şekliyle tartışmaya açılmayan bir tasarının kanunlaşması birtakım sorunlar yaratacak gibi görünmektedir. Bu tasarının yeni öğrenci olaylarının zeminini hazırlamasının ve akademik personelin üniversiteye yabancılaşmasını hızlandırmasının ötesinde, demokratik geleceklere de ters düştüğü ifade edilebilir. Zira geçmiş yasa tadillerinde de görüldüğü üzere YÖK, en azından finansman ve kaynak tahsisi konularında, böyle bir düzenleme hazırlama kapasitesine sahip değildir. Belki de ilk yapılması gereken şey, yasa önerisinin hazırlanmasından önce bu kabiliyetin YÖK'e kazandırılmasıdır.

Çözüm Önerileri

Aslında, üniversite sistemimiz sadece kaynak tahsisi ve finansman gibi mali nedenlerle değil, kalite meselesi, yani akademik standartlar ve moral değerler açısından da çökmektedir. Mevcut sistem ekonomimizin gerçeklerinden kopmuş bir örgütlenme sergilemektedir. **Türkiye'deki hiçbir düzenleme, günümüz dünyasında demokrasi+piyasa ekonomisi şeklinde özetleyebileceğimiz, glo-**

bal yeniden yapılanma veya kaynak tahsis süreçlerini ihmal edemez. Aslında Türk yüksek öğretim sistemi, sosyal seçim (demokrasi) ve piyasa mekanizmasını ihmal ettiği için yurt ve dünya ekonomisine ters düşmüş ve neticede çöküntüye uğramıştır. Dolayısıyla, özelde yüksek öğretimin finansmanının ve genelde kaynak tahsis modelinin piyasa ekonomisiyle uyumlu hale getirilmemesi halinde başarı şansı bulunmamaktadır. Bu amaçla şu önlemler alınabilir:

(i) Devlet ya da vakıf üniversitelerinde harçların alınması ve harç düzeyinin beşeri sermaye teorisine uygun olarak, tam maliyetin 2/3'ü ile 1/2'si arasında tespit edilmesi kabul edilebilir. Her üniversite talep edeceği harç tutarının düzeyini kendi maliyetlerini esas alarak tespit etmekte serbest olmalıdır.

(ii) Devlet üniversitelerindeki ortalama tam maliyetin 2/3'ü veya 1/2'si arasında tespit olunan harçları ödemek üzere, ÖSS'yi başaran herkese ve istedikleri takdirde bu tutar düzeyinde bir kupon verilir. Kuponu almaya hak kazanan öğrenciler, bununla tercih ettikleri bir vakıf veya devlet üniversitesine başvurabilirler. Yüksek bedelli vakıf veya devlet üniversitesine başvuranlar, ellerindeki kupon değeri ile, ilgili fiili harç tutarı arasındaki farkı kendi kaynaklarından finanse etmek durumundadırlar.

(iii) Günümüz koşullarında yıllık harç tutarı, 50 milyon TL'yi aşabilir. Bu harcın geri ödenmesinde üçlü bir sisteme başvurulabilir. **Öncelikle**, yüksek öğretimden mezun olanların veya yüksek öğretimi terk edenlerin çalışma hayatları boyunca sosyal güvenlik keseneklerine, gelirlerinin %1'i veya 2'si oranında bir ekleme yapılarak YÖK bütçesine tahsis edilebilir. **İkincisi**, öğrencinin ailesine harç tutarını ödemeleri halinde, bu tutarın belli bir bölümünü gelir vergisi matrahından düşebilme olanağı verilebilir. **Üçüncüsü**, üniversiteden mezun olan veya üniversiteyi terk eden öğrencilerin harç tutarlarını ve faizlerini iş hayatına atılmalarından bir yıl sonra minimum öğrenim süresinin iki katı kadar bir dö-

lar üzerindeki faiz oranı, piyasa faiz haddinin yarısı kadar veya uygun bulunan bir düzeyde sübvansiyonlu olarak tespit edilir. Yüksek öğretimde talep ve kapasite ilişkisine göre bu üç almaşıktan birisinin tercihi esastır.

(iv) **Gerekli mali desteği sağlayabileceği anlaşılan her vakfa üniversite kurma hakkının verilmesi, devlet ve vakıf üniversiteleri arasında ayırım yapılmaması benimsenmelidir.** Vakıf üniversitelerine kupon dışında devletçe yapılan her türlü mali yardım, haksız rekabet yaratması nedeniyle derhal kesilmelidir. **Bir başka deyişle, vakıfların yüksek öğretim piyasasına girişleri YÖK tarafından engellenmemeli, üniversite kurulması yasa konusu olmaktan çıkarılarak bir çerçeve kanunla ve idari izinle düzenlenmelidir.**

(v) Mevcut tüm üniversitelerin harç kuponlarının ve geri kalan maliyetlerinin finansmanı tamamiyle mahalli idarelerin bütçelerine bırakılmalıdır. **Vakıf üniversitelerinin ve mahalli idare üniversitelerinin yönetim kurullarının serbest şekilde ve vakıflar ve mahalli idareler tarafından tayin edilmesi esas alınmalıdır.** Mahalli idareler, eğitim finansmanı için baş vergisi niteliğinde bir vergi salabilirler. Bu önlem, yerinden yönetimi ve üniversiteler arası rekabeti güçlendireceği gibi, yeni açılacak üniversitelere ve eski tabula üniversitelerine de bir mali sınırlama getirecektir.

(vi) **Üniversiteler, ÖSS sınavında başarılı olan ve tespit olunan harcı ödemeyi kabul eden öğrenciler arasından tespit edecekleri usullere göre adaylarını belirleyebilirler.** ÖSS'yi kazanarak üniversitelere başvuran aday sayısı kapasiteyi aşarsa, harçlarla ilgili koşullar, vakıf üniversitelerinden başlatılarak ağırlaştırılabilir.

Sonuç

Üniversitelerimiz, ekonomimizde çok kıt olan bir mali kaynağı, yani yatırım fonları kullanmaktadırlar. Öğrencilerin talep ettikleri, ve aslında bugün uygulandığı biçimde yüksek

öğretim hizmetinin bedava sunulması, arz kapasitesini sınırlayarak fırsat eşitliğini önlediği gibi, tasarrufların israf edilmesine ve kalkınmanın yavaşlamasına da yol açmaktadır. Bir ekonomide sanayi yatırımları üzerindeki reel getiri haddinin %20 yi aştığı bir durumda, yaklaşık %5 getiri sağlayan yüksek öğretim harcamalarına daha fazla pay ayrılmasını talep etmek, populist bir politikadır; sonuç olarak işsizlik ve yoksulluk yaratır. Mevcut siyasal iktidarların bu popülist, müdahaleci ve keyfi politikalarını piyasa disiplini ekseninde etrafında gözden geçirebilmeleri ihtimali oldukça düşük bulunduğu için liberallerin, çökmekte olan mevcut düzene alternatif olacak biçimde yüksek öğretim politikalarını da belirlemelerinde yarar vardır; ve bu, zaten acil bir gereklilik haline gelmiştir.

Yararlanılan Başlıca Kaynaklar:

- G. AKALIN, **Yüksek Öğretim Karma Maliyeta Maliyet-Fayda Analizinin Uygulanması**, Ankara, SBF Yayınları, 1980.
- G.S.BECKER, **Human Capital**, Newyork, NBER, 1975.
- N.BARR, **The Economics Of the Welfare State**, London, Weidenfield and Nicholson, 1987.
- N.BARR, "Income-Contigent Student Loans: An Idea Whose Time Has Come", **Economic, Culture and Education**, G.KSHAW (Ed.), Yarmouth, E. Elgar, 1991, ss.155-177.
- M.BLAUG, **Economics of Education**, London, Penguin, 1972.
- The Economic Value of Education**, Cambridge, E. Elgar, 1992.
- M. FRIEDMAN, "What's Wrong With Our Schools?", **The Essence of Friedman**, Kurt LEUBE , et al. (Eds.) , Hoover Institution Press, 1987, ss.92-127.
- A.KRUGER, "Rates of Return to Turkish Higher Education", **Journal of Human Resources**, Fall 1972,ss. 482-499.

T.W.SCHULTZ, "Optimal Investment Instruction: Equity and Efficiency" **Journal of Political Economy**, May-June, 1972,ss.2-28.

C.ÜLSEVER, **The Contributions of Qualitative Characteristics of Labour to Productivity**, (Basılmamış Doktora Tezi), Harvard University, 1983.

M.WOODHALL, "The Economics of Education and the Education of Policy Mar-

kers: Reflection on Full-Costs Fees for Overseas Students", **Economics, Culture and Education**, Yarmouth, E. Elgar, 1991, ss.142-155.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000, DPT, Ankara, 1995.■

ÇEVRECİLİKTE YERLEŞİK DÜŞÜNCE KALIPLARI KIRILIYOR !

Yerkürenin,
Ormanların,
Göllerin,
Denizlerin,
Yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının,
atmosferin
özgür birey davranışları ile nasıl daha iyi korunabileceğinin
nitelikli, özgün ve yaratıcı bir açıklaması:

“SERBEST PİYASA VE ÇEVRECİLİK”

Terry L. Anderson
Donald R. Leal

Çeviren: Prof. Dr. Vural Fuat Savaş

Liberal Düşünce Topluluğu